

TEXTURES

Abelard Saragossà
El valencià de
Bernat i Baldoví

Del passat al futur.
Ideologia i tast lèxic

Premi d'Assaig
Mancomunitat
de la Ribera Alta

edicions
bromera

1
BERNAT I BALDOVÍ
DAVANT DEL VALENCIÀ

1.1. Objectiu de l'obra

Josep Bernat i Baldoví va nèixer en Sueca en 1809 i va morir encara prou jove, en 1864, quan tenia 55 anys. Doctorat en dret, va ser jutge i tingué algun càrrec polític. En vida, gaudí de molt d'èxit popular, sobretot en dos camps: com a autor d'obres de teatre i en les revistes satíriques que dirigí o en les quals intervingué. En la segona mitat del segle XIX, la Renaixença li va tributar diversos homenatges i reconeixements. En canvi, en el segle XX va ser molt malmirat per moltes classes d'autors. El panorama va començar a canviar quan, en 1995, els germans Sirera editen les obres d'un altre autor satíric poc considerat del segle XIX (Eduard Escalante, 1834- 1895) i afirmen que la seua producció «és molt més rica i complexa del que convencionalment s'ha pensat. Confiam que, amb la nostra edició, es puga començar a canviar aquestes visions, diguem-ne, rutinàries» (p. 12). Per la mateixa època, J. Antoni Carrasquer va

promoure l'edició de l'obra completa de Bernat i Baldoví i la realització d'un congrés sobre el nostre autor. L'edició va ser en 1997 i, el congrés, en 1999. Això no obstant, comprovarem en aquest llibre que una part dels autors del congrés no canvien en el fons la concepció negativa sobre Bernat i Baldoví (§1.2.3 i §1.3.5).

La meua opinió és que el camí adequat és el dels germans Sirera i J. Antoni Carrasquer. De fet, en els últims quinze anys un bon grapat d'historiadors i de crítics literaris han confluït en la reivindicació del segle XIX i, el llibre que teniu en les mans, vol ser una passa més en la recuperació d'un autor valencià del segle XIX. L'objectiu del treball és mostrar la gran quantitat de coses positives que apareixen en els escrits de Bernat i Baldoví, moltes de les quals són vives en el valencià actual. Com a conseqüència de la unió entre el valencià del nostre autor i l'idioma viu actual, el fet d'estudiar la llengua de l'escriptor de Sueca és, en gran part, com un estudi del valencià popular dels nostres dies. Per una altra banda, eixes dos condicions (paraules i construccions positives i vives) fan que, quan no s'usen en el valencià culte actual, siguen reivindicables.

La justificació del nom del treball es troba precisament en eixe fet: en el títol *El valencià de Bernat i Baldoví: del passat al futur*, *el passat* representa la mort i l'oblit, mentre que *el futur* indica el desig i la vida. Així mateix, la voluntat de transcendir al futur comporta que aquest llibre no ha volgut quedar-se en la descripció

d'una part de les característiques lingüístiques del nostre autor. Tan important com eixe objectiu és presentar les paraules i les construccions d'una manera tal, que els lectors s'identifiquen amb eixes paraules i, com a conseqüència, tendixquen a assimilar-les i a usar-les en el valencià culte. Mirant d'esquivar una arqueologia morta i avorrida, he volgut homenatjar l'homenot de Sueca de la millor manera possible: facilitant que una part de la seua sang passe a la nostra sang.

He de dir que el valencià de Bernat i Baldoví és, essencialment, el valencià que, al cap de cent anys, vaig aprendre pels carrers de Silla i de l'Horta. Entre la llengua de Sueca de 1840 i la de Silla de 1960, les coincidències no deuen ser inferiors al 95%. Com és natural, hi ha alguna diferència en el lèxic, i molt poc en la sintaxi i en la flexió. Tot plegat, és poca cosa, de manera que reivindicar el valencià de Sueca de 1840 equival a focalitzar el valencià de Silla de 1960. De fet, llegint obres de Bernat i Baldoví he reviscut la meua adolescència. Per això aquest llibre està escrit sentint un agraïment doble: cap a la figura de l'escriptor de Sueca i cap a aquelles dones i aquells hòmens de Silla a través dels quals (mirant-los, admirant-los i desitjant-los) em vaig integrar en la societat valenciana.

Esperem que el llibre serà útil per a augmentar l'afecte per u dels nostres avantpassats. Si una part dels lectors s'acosta a l'edició de l'obra completa de Bernat i Baldoví amb bons ulls i amb afecte, traurà una quantitat de suc

molt més gran de la que li oferix aquest llibre. En canvi, qui mire els escrits del nostre autor amb indiferència (o amb menyspreu) només trobarà coses negatives.

Ben mirat, diria que, en la situació difícil en què es troba el valencià i en general la cultura valenciana, una de les condicions per a recuperar-nos com a poble és ser capaços de refer el passat i integrar-lo en el nostre present, cosa que equival a interpretar la societat valenciana actual i marcar cap a quins objectius assolibles volem dirigir-nos. He dit interpretar la societat valenciana; però convindria afegir *voler-la*, en els dos sentits que té el verb *voler*: *estimar* el present i *sentir desig* pel futur. Si interpretem la societat valenciana a partir del coneixement de la nostra història, si ens identifiquem amb nosaltres mateixos i, per tant, tenim autoestima, i si sentim desig pel nostre futur, és segur que els valencians tenim futur, de la mateixa manera que en té tot poble en què convergixquen les tres actituds dites: anàlisi del passat, identificació amb la nostra manera de ser i voluntat de dirigir el nostre futur.

Justament per la necessitat d'integrar el nostre passat en la vida actual, adaptaré les citacions de Bernat i Baldoví en dos direccions. D'una banda, reproduiré les seues paraules posant-los el jupetí ortogràfic propi del valencià, que és aquell que apareix en les obres clàssiques (des de Jaume I fins a sor Isabel de Villena passant per Martorell, Ausiàs March i Roís de Corella). En segon lloc, la llengua del nostre autor no està massa lluny de

la llengua culta actual, de tal manera que, fent alguna modificació, les citacions es poden presentar com si foren un escrit dels nostres dies. En el capítol inicial, indicaré les modificacions que he fet. En canvi, les citacions dels altres autors del segle XIX les deixaré tal com les he trobades en la font consultada.

La mateixa finalitat del llibre obliga a fondre la investigació i la divulgació. La voluntat de conèixer la llengua d'un autor del passat comporta dos accions successives: en primer lloc, cal extraure paraules i construccions; en segon lloc, l'autor les ha d'estudiar basant-se en argumentacions. Al llarg de l'obra, he intentat que no falten ni les dades empíriques ni les argumentacions, cosa que dificulta l'aparició d'interpretacions sense fonamentació. Per una altra banda, la voluntat que la llengua de Bernat i Baldoví influïxca sobre el valencià actual té moltes repercussions en la manera d'investigar i en la delimitació de l'objecte d'estudi. Com ara, he preferit la qualitat a la quantitat. No he pretés estudiar *tota* la llengua del nostre autor, sinó que he seleccionat aquelles paraules i aquelles construccions que em pareixien més reivindicables i amb més possibilitats d'incidir en el present (siga entre els parlants cultes, siga entre els docents o siga entre els lingüistes). La voluntat de fer un llibre llegible per als lectors valencians de cultura mitjana també obliga a limitar l'aparell bibliogràfic, les citacions d'investigacions lingüístiques i en general l'erudició. Tant com he pogut, he procurat que, els valencians que tenen interès per la

seua llengua pròpia, no només puguen llegir i entendre el treball, sinó encara fer-ho a gust i amb plaer (i, si és possible, amb passió).

La conjuminació de la investigació i la divulgació comporta que cal evitar l'error d'analitzar la llengua de l'autor de Sueca com si fóra una mòmia: un cadàver ert, polsegós, indiferent, avorrit. Per contra, convé estudiar les obres de Bernat i Baldoví com a allò que són: les concrecions d'u dels bons escriptors valencians del segle XIX. Al capdavant, el millor homenatge que podem fer als autors del segle XIX és afavorir que els valencians del segle XXI els puguen llegir i fer-los seus, cosa que equival a insufflar-los vida. I, si per a assolir eixe objectiu hem de recrear obres, ho hauríem de fer. He demanat eixa operació per a tres lingüistes (el mallorquí Joan Josep Amengual –1835– i els valencians Josep Nebot –1894– i Josep Giner –que va escriure sobretot entre 1930 i 1960–). Si fóra crític literari, no dubtaria a demanar recreacions d'escrits de l'autor de Sueca. Recrear obres equival a dos operacions: homenatjar els nostres predecessors i, alhora, augmentar el valor de la nostra història. Tot plegat, es troba ben lluny del fet lamentable que en els anys setanta ens va passar a molts de la meua generació: formar-nos com si no tinguérem precedents (i, per tant, com si no tinguérem passat). Érem uns herois infantils que sorgíem pràcticament del no-res. Entre el segle XV i 1960, per a nosaltres no hi havia res (res o quasi res).

Per a estudiar la llengua de Bernat i Baldoví, és indispensable que, primer, presentem la seua concepció social: com veia el nostre autor la societat valenciana i com interpretava la societat espanyola. Els models lingüístics depenen d'objectius socials i, per tant, eixa part és indispensable. Així, si per a una persona un objectiu social bàsic és la recuperació del poble valencià, eixe objectiu tindrà implicacions en el valencià culte que busque o que practique. Després d'haver descrit com veia Bernat i Baldoví el binomi *València i Espanya* (§1.2.1), mirarem la relació que hi ha entre la concepció social i l'ús del valencià (§1.2.2).

La valoració del model lingüístic de l'autor de Sueca exigix un altre emmarcament: explicar quin model lingüístic emergia en el segle XIX i d'on venia eixe model. Dedicarem la tercera secció (§1.3) a eixe objectiu.

1.2. Societat i llengua en el pensament de Bernat i Baldoví

1.2.1. València i Espanya

En aquesta secció, reflexionarem sobre dos qüestions: saber si Bernat i Baldoví s'identifica com a valencià (§1.2.1) i mirar si defén l'ús de la llengua del seu poble (§1.2.2). He posat *reflexionar* (i no *analitzar*) perquè l'estudi de la identificació social i de l'adhesió a l'ús del valencià demana, més que un capítol, una investigació

sencera. A més, no és fàcil valorar socialment l'autor huitcentista de Sueca, com observa Nicolás (2002: 239): «Ja ho advertia Joan Fuster [...], la significació social i sociolingüística de Bernat i Baldoví no s'hauria de reduir a la inclusió expeditiva en la categoria del xaronisme autocomplaent: ha d'haver-hi unes virtualitats afegides, un plus de sentit històric, que en part se'ns escapa i en part es resisteix a la tipificació fàcil». Els lectors que vullguen aprofundir en la identificació amb la societat valenciana i amb el valencià, poden consultar Archilés i Martí (2002), Ballesteros (2002), Nicolás (2002) i Simbor (2002). Ací, ens limitarem a una visió panoràmica.

Com els valencians del segle XIX, Bernat i Baldoví posava el sentiment de valencianitat dins del sentiment d'espanyolitat. Mirem com ho expressen dos historiadors valencians parlant de dos personatges coetanis del nostre autor:

1. Construcció de la valencianitat a partir de l'espanyolitat
 - a) Boix, com Bonilla, concebia la recuperació del passat i de la llengua d'una manera gens antagònica al patriotisme espanyol. Són dos mostres excel·lents de com la construcció, fragmentària i contradictòria, de la identitat valenciana (o almenys la mera possibilitat de disposar de materials per a fer-ho) es va fer *des de dins* del patriotisme espanyol. (Archilés i Martí 2002: 58)